

8. Степурко В. І., Бардашевська Я. М. Наративні відмінності творчості сучасних українських композиторів. *Міжнародний вісник. Культурологія, Філологія. Музикознавство*. Випуск II (11). 2018. С. 141 – 146.
9. Ширяєва Т. М. Наративна психологія: теорія та практика. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Психологія і педагогіка. Вип. 22. 2013. С. 213-216.

References

1. Anksmith F. R. (2003). Narrative logic. Semantic analysis of the language of historians. Moscow.: Idea-press [in Russian].
2. Babeluk O. A (2015). Poetics of spontaneity of postmodern narrative. Notes on Romance-Germanic Philology, 1, 15-24. [in Ukrainian].
3. Hegel G. F. (1977). Spirit Philosophy: An Encyclopedia of the Philosophical Sciences. Vol. 3. Moscow.: Thought (Philosophical Heritage Series. Vol. 75. [in Russian].
4. Chesnokova N., Reshetnyak L. (1994). On genre allusions in the music of Mikhail Shukh. International. Conf. "Periphery in Culture". Novosibirsk State Conservatory, (pp. 173-180) [in Russian].
5. Chesnokova N. (1994). Style allusions as a creative method of M. Schukh. Proceedings of the Third Conference of the Association of Pianists-Educators of Ukraine "Ukrainian Piano Music and Performing: Style Features, Relations with the Western European Music Culture". Lviv, (pp. 57-60) [in Ukrainian].
6. Pochinok I. (2010). Narrative and Problem of Scientific Knowledge of Historical Cognition. Article One. Scientific Bulletin of Chernivtsi University: Collection of scientific works. Issue 534-535. Philosophy. I. The Beginning. - Chernivtsi: Chernivtsi Nat. Univ, (pp.28-31) [in Ukrainian].
7. Stepurko V. I. (2019). Artistic introversion in the works of composers. Kyiv: NAKKIM [in Ukrainian].
8. Stepurko V. I., Bardashevskaya Ya. M. (2018) Narrative differences of creativity of modern Ukrainian composers. *Mizhnarodnyy visnyk. Kul'turolohiya, Filolohiya. Muzykoznavstvo*. Issue II (11), (pp. 141 – 146) [in Ukrainian].
9. Shiryayeva T. M. (2013). Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostroz'ka akademiya". *Psykhologhiya i pedahohika*. Issue 22. (pp. 213-216).

*Стаття надійшла до редакції 21.10.2019
Прийнято до публікації 22.11.2019*

УДК 783.29

Татарнікова Анжеліка Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, докторант,
старший викладач кафедри теоретичної та
прикладної культурології
Одеської національної музичної академії
ім. А. В. Нежданової
angelikatatarnikova75@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6310-827>

СЛАВОСЛОВНИЙ АСПЕКТ ПОЕТИКИ РЕКВІСМУ «LUX AETERNA» М. ШУХА В РУСЛІ ДУХОВНИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Мета роботи – виявлення поетико-інтонаційної унікальності Реквієму «Lux aeterna» М. Шука у руслі особливостей відтворення християнської словословної традиції. **Методологія роботи** спирається на інтонаційну концепцію музики в ракурсі інтонаційно-стилістичного, етимологічного аналізу, спадкоємного від Б. Асаф'єва та його послідовників, а також на міждисциплінарний та історико-культурологічний підходи. Останні дозволяють виявити духовно-сміслову та стильову специфіку Реквієму М. Шука не тільки в контексті індивідуального авторського стилю композитора та його світовідчуття, але й еволюційних шляхів української духовної культури. **Наукова новизна роботи** визначена її аналітичним ракурсом, що враховує як індивідуальність авторської позиції М. Шука у відтворенні жарової моделі латинського реквієму, так і його співвіднесеність з духовними настановами української культури. **Висновки.** Поетико-інтонаційна унікальність Реквієму «Lux aeterna» М. Шука виявляє оригінальність авторського задуму. З одного боку, твір структурований текстовою моделлю латинського реквієму та ренесансної тенорової меси. З іншого боку, автор виключає з нього такий суттєвий компонент жанру, як секвенція «Dies irae», що складав кульмінаційний драматичний центр зразків авторського реквієму в Новий час. Його відсутність компенсується в Реквіємі М. Шука концентрацією на образах Світа, Спокою, Славослів'я, що зафіксовано і в назві твору («Lux aeterna»), і у

введенні до твору тексту «Gloria», який взагалі був відсутнім у структурі цього жанру. Його славословна семантика разом із фігуративною мелодійною надмірністю «Sanctus» та «Lux aeterna», похідною від традицій григоріаніки, візантійського співу і православної монодії, утворюють провідний інтонаційно-смісловий комплекс всього твору, метафорично супутній духовному сходженню людини до Бога, Вічності. Відзначимо при цьому, що цей комплекс позбавлений в творі традиційних атрибутів Славлення – яскравої динаміки, фактурності, виконавської «маси», домінування трубних «гласів» тощо і репрезентує «тихе славослів'я». Подібна інтонаційно-сміслова «домінанта» твору М. Шука виявляє також його зв'язок як з глибинними духовними традиціями українського світобачення («київське християнство») та його «етичним законом», так і з духовними шуканнями постмодерну та його репрезентантів.

Ключові слова: Реквієм М. Шука, реквієм, славослів'я, українська культура, нова релігійність.

Татарникова Анжеліка Анатольевна, кандидат педагогических наук, докторант, преподаватель кафедры теоретической и прикладной культурологии Одесской национальной музыкальной академии им. А. В. Неждановой

Славословный аспект поэтики реквиема «Lux aeterna» М. Шука в русле духовных традиций украинской культуры

Цель работы – выявление поэтико-интонационной уникальности Реквиема «Lux aeterna» М. Шука в русле особенностей претворения христианской славословной традиции. **Методология работы** опирается на интонационную концепцию музыки в ракурсе интонационно-стилистического, этимологического анализа, унаследованного от Б. Асафьева и его последователей, а также на междисциплинарный и историко-культурологический подходы. Последние позволяют выявить духовно-смысловую и стилевую специфику Реквиема М. Шука не только в контексте индивидуального авторского стиля композитора и его мироощущения, но и эволюционных путей украинской духовной культуры. **Научная новизна работы** определена ее аналитическим ракурсом, учитывающим как индивидуальность авторской позиции М. Шука в претворении жанровой модели латинского реквиема, так и его соотношенность с духовными установками украинской культуры. **Выводы.** Поэтико-интонационная уникальность Реквиема «Lux aeterna» М. Шука выявляет оригинальность авторского замысла. С одной стороны, произведение структурировано текстовой моделью латинского реквиема и ренессансной теноровой мессы. С другой стороны, автор исключает из него такой существенный компонент жанра, как секвенция «Dies irae», составлявший кульминационный драматический центр образцов авторского реквиема в Новое время. Его отсутствие компенсируется в Реквиеме М. Шука концентрацией на образах Света, Покоя, Славословия, что зафиксировано и в названии произведения («Lux aeterna»), и во введении в него текста «Gloria», который вообще изначально отсутствовал в структуре этого жанра. Его славословная семантика в совокупности с фигуративной мелодической избыточностью «Sanctus» и «Lux aeterna», производной от традиций григорианики, византийского пения и православної монодії, фомирують ведущий інтонаційно-смісловий комплекс всього произведения, метафорично супутній духовному восхождению человека к Богу, Вечности. Отметим при этом, что данный комплекс лишен в произведении традиционных атрибутов Славления – яркой динаміки, фактурності, исполнительської «маси», домінування трубних «гласів» і т. д. і репрезентує «тихе славословіє». Подібна інтонаційно-сміслова «домінанта» произведения М. Шука выявляет также его связь как с глубинными духовными традициями украинского мировидения («киевское християнство») и его «этическим законом», так и с духовными исканиями постмодерна и его репрезентантов.

Ключевые слова: Реквієм М. Шука, реквієм, славословіє, українська культура, нова релігійність.

Tatarnikova Anzhelika, Candidate of Pedagogical Sciences, Doctoral Candidate, lecturer at the Department of Theoretical and Applied Cultural Studies of Odessa National Academy of Music named after A. V. Nezhdanova

The glorious aspect of M. Shukh's requiem «Lux aeterna» poetry in the line with the spiritual traditions of Ukrainian culture

The purpose of the article is the manifestation of the poetic and intonational uniqueness of Requiem «Lux Aeterna» of M. Shukh in line with the peculiarities of the implementation of the glorious Christian tradition. **The methodology** of work is based on the intonation concept of music from the perspective of intonational-stylistic, etymological analysis, inherited from B. Asafiev and his followers, as well as on interdisciplinary and historical-cultural approaches. The latter allows us to identify the spiritual, semantic and stylistic specifics of Requiem M. Shukh, not only in the context of the individual author's style of the composer and his attitude but also the evolutionary paths of Ukrainian spiritual culture. **The scientific novelty** of the work is determined by its analytical perspective, taking into account both the individuality of the author's position of M. Shukh in translating the heat model of the Latin requiem and its correlation with the spiritual attitudes of Ukrainian culture. **Conclusions.** The poetical and intonational uniqueness of Requiem «Lux aeterna» by M. Shukh reveals the originality of the author's intention. On the one hand, the work is structured by a text model of the Latin requiem and the Renaissance tenor mass. On the other hand, the author excludes from him such an essential component of the genre as the «Dies Irae» sequence, which constituted the culmination of the drama center of the author's requiem samples in modern times. Its absence is compensated in the Requiem of M. Shukh by the concentration on the images of Light, Peace, Praise, which is recorded both in the title of the work («Lux aeterna») and in the introduction of the text «Gloria,» which was generally absent in the structure of this

genre. His glorious semantics in conjunction with the figurative melodic redundancy of «Sanctus» and «Lux Aeterna», derived from the traditions of Gregorian, Byzantine singing and the Orthodox monody, form the leading intonation-semantic complex of the whole work, metaphorically accompanying the spiritual ascent of man to God, Eternity. We note at the same time that this complex is deprived in the product of the traditional attributes of the Glory – vivid dynamics, texture, performing «mass,» the dominance of trumpet «voices,» etc., and represents «silent praise.» A similar intonational-semantic «dominant» of the work of M. Shukh also reveals his connection with the profound spiritual traditions of the Ukrainian worldview («Kyiv Christianity») and his «ethical law,» as well as with the spiritual searches of the postmodern and its representatives.

Key words: Requiem of M. Shukh, requiem, praise, Ukrainian culture, new religiosity.

Актуальність. Духовна хорова творчість як суттєва галузь вітчизняної та загальноєвропейської музичної культури складає невичерпну тему для сучасних дослідників, що апелює до вічності, сфери сакрального та феномену «нової релігійності». Численні хорові опуси М. Шука, звернені до таких космічних категорій, як Гармонія, Спокій, Світло, Краса, Любов як доміантних у творчості цього автора, є одним з яскравих зразків глибинного відтворення духовного світу нашого сучасника і тому потребують фундаментального осмислення в сучасному культурознавстві та музикознавстві.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років виявляє зростаючий інтерес до хорового спадку М. Шука, про що свідчать наукові розвідки А. Каменевої [5; 6], В. Реді [10], В. Варнавської та Т. Філатової [1], публікації самого композитора [13]. Окремі твори М. Шука, їх жанрово-стильова та інтонаційна специфіка, складають аналітичний матеріал дисертаційних досліджень сучасних мистецтвознавців [2; 3]. Однак досі поза увагою поки все ж залишається духовно-смысловий бік його творів, в якому домінує «пекуча спрага святинь» (рос. «жажда жгучая святынь») [1], особливе тяжіння до образів Хвали та Славослів'я при принциповому униканні драматичного вираження, що є показовим не тільки для опусів відповідної тематики у творчості М. Шука («Паломництво в країну ангелів», «І була ніч, і був ранок, і були тихі небесні флейти», «Ave Maria» тощо), але й для творів, що традиційно пов'язані з трагіко-драматичними образами (як, наприклад, «Откровения блаженного Иеронима», створені під впливом робіт Ієроніма Босха; меса «И сказал я в сердце моем», що має яскраво виражені типологічні ознаки реквієму тощо). Сказане є співвідносним і з Реквіємом «Lux aeterna», створеним у 1988 році з приводу смерті батька композитора. Специфіка відтворення типології цього жанру в названому творі та його глибинний зв'язок з духовно-релігійними та конфесійними настановами християнства, а також «українського сакруму», нині потребує ретельного вивчення.

Мета роботи – виявлення поетико-інтонаційної унікальності Реквієму «Lux aeterna» М. Шука у руслі особливостей відтворення християнської славословної традиції. Методологія роботи спирається на інтонаційну концепцію музики в ракурсі інтонаційно-стилістичного, етимологічного аналізу, спадкоємного від Б. Асаф'єва та його послідовників, а також на міждисциплінарний та історико-культурологічний підходи. Останні дозволяють виявити духовно-смыслову та стильову специфіку Реквієму М. Шука не тільки в контексті індивідуального авторського стилю композитора та його світовідчуття, але й еволюційних шляхів української духовної культури. Наукова новизна роботи визначена її аналітичним ракурсом, що враховує як індивідуальність авторської позиції М. Шука у відтворенні жарової моделі латинського реквієму, так і його співвіднесеність з духовними настановами української культури.

Виклад основного матеріалу. Михайло Шух – одна з видатних постатей української музики рубежу ХХ-ХХІ століть. Як учень Д. Клебанова та В. Золотухіна, він отримав фундаментальну академічну музичну освіту, не минувши, водночас, періоду юнацько-максималістського повалення традицій та пошуків системних орієнтирів в умовах плюралізму художнього та музичного мислення доби постмодерну. Проте М. Шух «досить швидко минув етап технологічного оснащення: вроджена критичність і почуття міри дозволили йому, не “заключуючись” на композиційно-технічних спокусах, спрямуватися до пошуків власного голосу в нескінченно різноманітних інтонаційних явищах сучасності» [1].

Суттєва роль в цих процесах належить духовному світосприйняттю композитора, його вірі, котрі разом з його творчим талантом складають підґрунтя його яскравої особистості. При формальній належності до православ'я сам М. Шух неодноразово засвідчував і у творчості, і у власних висловленнях схильність до всесвітньої Гармонії, що в його свідомості поєднує мистецтво, віру, внутрішній світ людини, національну культуру тощо. Як казав композитор, «для мене музика з деяких пір перестала бути тільки видом мистецтва. Зараз вона бачиться мені таким собі тонким інструментом пізнання Божественного світу, шляхом до становлення філософських і релігійних

уявленнь. Включившись в певну звукову ауру, людина отримує можливість наблизитися до вищих сил, через медитативне споглядання зануритися в світ таких космічних категорій, як Гармонія, Спокій, Світло, Краса, Любов. Все це разом узятє і утворює для мене той самий звучний Храм, прихожанином якого я і є» [10].

М. Шух є автором багатьох духовних хорових творів, в тому числі і літургічних, частину яких він, до речі, сукупно визначив саме як «Літургічні славослів'я». Звертаючись до православних текстів, композитор неодноразово підкреслював не тільки їх надконфесійний сенс, але й домінуючу роль в них (як, в принципі, і в інших його композиціях) образної сфери хваління-піднесення духовного світу, Бога як шляху до духовного сходження людини. Сам автор вказував на «свідоме зміщення своїх образних пріоритетів у бік торжества любові і всепоглинаючого світла, місцями – екстазу радісного умиротворення». Більш того, місцем буття цієї музики композитор «хотів би бачити не академічний концертний зал, і навіть не церкву, а відкритий природний простір, такий собі «храм небесний»» [13, 486].

Подібні духовні та світоглядні настанови визначають образну специфіку хорових творів М. Шука, в яких панує медитативність [див. про це більш детально: 5], принципівий адрамазм, тяжіння до динамічного та фактурного мінімалізму музичного вираження у відповідності не тільки з духовними шуканнями його епохи («нова релігійність», «нова сакральність»), але й з його власне авторським розумінням сутності духовної музики, котра, за його словами. «“нікуди не йде”. Вона існує як метафізична даність. Вона звернена до Божественного джерела, який не має ані початку, ані кінця» [13, 487].

Позначене сукупне світобачення обумовлює також звертання композитора до різноманітних жанрово-стильових джерел та конфесійних традицій (православний спів візантійського типу, григоріаніка). Апелювання до церковно-слов'янської та латинської мов сусідить в його різноманітних творах з давньокитайською поезією, творами О. Пушкіна, представників «Срібного віку» та ін., що, водночас, були співвідносними з національним світовідчуттям М. Шука як українського композитора. За словами В. Реді, в його музиці, «в її проникливому звучанні – і наша історична пам'ять, відчуття причетності до Вічного (в інтонаційному словнику композитора – стилістичні та жанрові моделі минулих епох), і дихання сучасності, і погляд в майбутнє, в якому Світло, Добро, Любов, Краса...» [10].

Виділені риси поезики творчості М. Шука знайшли яскраве відбиття в його Реквіємі «Lux aeterna», що був створений, як вказувалося раніше, з приводу смерті батька композитора. Твір відзначений оригінальним виконавським складом, до якого автор залучає хор; соло сопрано, тенора та баритона; орган, фортепіано, ударні інструменти, челесту, синтезатор.

Даний твір має структурний зв'язок перш за все з латинським реквіємом, але в тому його варіанті, як вважає І. Вербецька-Шокот, який був відомим в католицькій богослужбовій практиці ще до 1215 р. [див. про це більш детально: 2, 10; 3, 114]. М. Шух не включає до нього текст відомої секвенції «Dies irae», що, як відомо, складає кульмінаційний розділ практично у всіх латинських авторських реквіємів Нового часу аж до ХХ ст. [див.: 9, 5]. Водночас, П'ята частина твору, що несе в собі декілька складових конструктів, синтезує окремі строфи з «Dies irae», «Domine Jesu», «Liberate me». Відгомін середньовічної традиції в творі М. Шука відчувається і у використанні в музичній мові твору «ритмічних модусів доби Ars Antiqua. З шістьох середньовічних модусів митець використовує чотири: трохей, ямб, анапест та трибрахій. Він втілює їх в характерному для середньовіччя розмірі 3/2 та 3/4» [3, 116-117]. Окрім цього композитор апелює в цьому творі до тенорової меси ренесансної доби. Відсутність «Dies irae» з притаманним йому трагіко-драматичним змістовно-виразним комплексом компенсується в Реквіємі М. Шука концентрацією на образах Світа, Спокою, що зафіксовано в тому числі в назві твору – «Lux aeterna». Водночас, автор неодноразово вводить до твору текст Gloria, який взагалі був відсутнім у структурі цього жанру. Його славословна семантика разом із фігуративною мелодійною надмірністю «Sanctus» та «Lux aeterna», що нерідко нагадують візантійський каллофонічний спів, по суті утворюють провідний інтонаційно-смісловий комплекс всього твору, супутній духовному сходженню людини до Бога, Вічності.

Відзначимо при цьому, що цей комплекс позбавлений в даному випадку традиційних атрибутів Славлення – яскравої динаміки, фактурності, виконавської «маси», домінування трубних «гласів» тощо. Тут домінує «тихе славослів'я», співвідносне з глибиною духовного занурення-медитації, що доповнюється не тільки стилізуваннями інтонаційної мови григоріаніки, але й традиціями візантійського співу, православної монодії тощо.

Додамо також, що аналогічні смислові «домінанти» та їх відповідне інтонаційне відтворення знаходимо і в інших творах М. Шука, зокрема, в месі «И сказал я в сердце моем», що теж має ознаки

типології реквієму і завершується урочисто-просвітленим пасхальним співом («Victimae paschali») та алілуйним славослів'ям [див.: 5, 133].

Подібного роду підхід виявляє також сутність образу Божественної слави, славослів'я у всій множинності його тлумачення в історії християнства, що знаменує духовний зв'язок Бога і людини, а також один з найважливіших шляхів духовного перетворення останнього. Водночас він виступає в якості суттєвої категорії християнського світосприйняття і християнської духовної свідомості, що знаходить також відкладення не тільки в богослужбово-співочій практиці, але і в дотичній до неї духовній музично-історичній традиції.

Смислова багатозначність Реквієму М. Шуха доповнюється залученням до його текстової основи також поезії Срібного віку – М. Мінського, В. Соловйова, К. Бальмонта, котра «озвучується» у творі головним чином читцем. Подібний прийом є дуже виразним, оскільки створює певний містеріальний ефект та властиве йому розгалуження небесного та земного світів. Водночас, виразно читані поетичні тексти складають певний коментар до вічних ідей сакральних текстів латинського реквієму. М. Шух не є першим автором, що звертається до подібного прийому. Аналогічне зустрічаємо, наприклад, у творчості англійських композиторів ХХ ст., зокрема, у «Військовому реквіємі» Б. Бріттена, а також у авторів рубежу ХХ-ХХІ століть [див. про це більш детально: 8]. Даний композиційний метод генетично сходить і до англіканської богослужбово-співацької традиції, що в свій час поєднала католицьку модель реквієму з протестантськими нововведеннями.

Подібна поліконфесійна якість, притаманна поезії Реквієму М. Шуха обумовлена, на наш погляд, не тільки світоглядними настановами композитора (див. вище), але й духовними традиціями української культури, що узагальнені у феномені так званого «київського християнства», яке склалося ще у ХІ ст., визначивши пізніше специфіку духовного світосприйняття українського народу. Сутність його (на рівні наукового поняття) визначається як «особливе поєднання елементів східного та західного християнства на ґрунті дохристиянських вірувань українців, що своїм наслідком мало формування їх самобутнього духовного світу, самовідтворення української культури й ментальності» [11, 174]. Даний феномен, в якому оригінальним чином синтезувалися власні духовно-міфологічні традиції та ті, що пізніше складуть підґрунтя католицизму та протестантизму, гармонічно поєднує «візантійську споглядальність із західним активізмом» [4, 298].

Цей підхід свідомо чи підсвідомо позначився і на поезії аналізованого Реквієму та «вселенського» світосприйняття його автора. Додамо також, що образ «слави», «славослів'я» та споріднених з ними, що, як вказувалося раніше, складають смисловий ґрунт цього твору (хоча і в «тихому» варіанті), на думку В. Кононенка, є одним з найважливіших серед концептів українського дискурсу. Його сенс автор визначає на рівні «етичного закону», «найвищого вияву морально-етичних цінностей, пошанованих українцями, як “кодекс честі”» [7, 58-59].

Сказане, на наш погляд, виявляє глибинну духовно-національну генезу твору М. Шуха, який разом з тим, виявляється спорідненим і з шуканнями культури постмодерну, зокрема, з хоровими творами А. Пярта, В. Сильвестрова, Дж. Тавенера з їх особливим тяжінням до «музики тиші», медитативності та відтворення у своїх опусах духовних цінностей європейської культури епохи «Неподіленого християнства».

Водночас, пошуки Гармонії, Світла, протиставлені бездуховності реального світу виявляють певні перетини творчості М. Шуха та Е. Денисова. З останнім українського композитора єднає (при всій різниці у віці та належності до різних поколінь) не тільки епоха другої половини ХХ століття, але й апелювання до образу Світла (*Lux aeterna*). На думку В. Ценової, сучасники сприймали музику Е. Денисова як музику світла. «Ідея світла – найважливіша в його естетичній концепції» [12, с. 9]. Зближує М. Шуха з названим автором і особливий інтерес до тональності D-dur, що є пануючою і в Реквіємі Е. Денисова (який вважав її тональністю Бога) і в аналізованому творі М. Шуха, де вона є домінуючою і визначальною у висвітленні його славословного колориту. «У прагненні вдихнути в музику просвітлюючі струми, в пристрасному бажанні обдарувати слухача “символом кращої надії, хвилиною веселкою на темному тлі нашого хаотичного існування” (В. Соловйов) – і пафос і Credo творчості М. Шуха» [1].

Висновки. Таким чином, поетико-інтонаційна унікальність Реквієму «*Lux aeterna*» М. Шуха виявляє оригінальність авторського задуму. З одного боку, твір структурований текстовою моделлю латинського реквієму та ренесансної тенорової меси. З іншого боку, автор виключає з нього такий суттєвий компонент жанру, як секвенція «*Dies irae*», що складав кульмінаційний драматичний центр зразків авторського реквієму в Новий час. Його відсутність компенсується в Реквіємі М. Шуха концентрацією на образах Світа, Спокою, Славослів'я, що зафіксовано і в назві твору («*Lux aeterna*»), і у введенні до твору тексту «*Gloria*», який взагалі був відсутнім у структурі цього жанру. Його

славословна семантика разом із фігуративною мелодійною надмірністю «Sanctus» та «Lux aeterna», похідною від традицій григоріаніки, візантійського співу і православної монодії, утворюють провідний інтонаційно-смісловий комплекс всього твору, метафорично супутній духовному сходженню людини до Бога, Вічності. Відзначимо при цьому, що цей комплекс позбавлений в творі традиційних атрибутів Славлення – яскравої динаміки, фактурності, виконавської «маси», домінування трубних «гласів» тощо і репрезентує «тихе славослів'я». Подібна інтонаційно-смістова «домінанта» твору М. Шука виявляє також його зв'язок як з глибинними духовними традиціями українського світобачення («київське християнство») та його «етичним законом», так і з духовними шуканнями постмодерну та його репрезентантів.

Література

1. Варнавская В., Филатова Т. В поисках гармонии // Музыкальная академия. 1996. № 2. URL: shukh.narod.ru/MusAcademia.html (дата звернення: 20.11. 2019 р.).
2. Вербецька-Шокот І. В. Жанр реквієму в хорівій творчості українських композиторів порубіжжя тисячоліть: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / Харківський державний університет мистецтв імені І. П. Котляревського. Харків, 2007. 20 с.
3. Вербецька-Шокот І. Межі та безмежність художнього часопростору в Реквіємі «Lux aeterna» М. Шука // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*. 2009. Вип. 25. С. 113-118.
4. Зибцев В. М. Українське православ'я: господарський менталітет // *Вісник Одеського національного університету. Соціологія і політичні науки*. 2009. Т. 14. № 13. С. 293-300.
5. Каменева А. Медитативність в структурі художественного свідомості (на матеріалі меси «И сказал я в сердце моем» М. Шука) // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*. 2018. Вип. 49. С. 128-140.
6. Каменева А. С. Жанр молитви в хорівій творчості Михайла Шука (на прикладі духовного концерту «Откровения блаженного Иеронима») // *Вісник ХДАДМ*. 2019. № 2. С. 109-114.
7. Кононенко В. Концепти українського дискурсу: Монографія. Київ-Івано-Франківськ: «Плай», 2004. 248 с.
8. Кучурівський Ю. С. Жанрова традиція реквієму у творчості композиторів Великої Британії останньої третини ХХ – початку ХХІ ст.: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / Одеська національна музична академія імені А. В. Нежданової. Одеса, 2019. 20 с.
9. Муравська О. В. Німецька траурна погребальна музика лютеранської традиції як феномен європейської культури ХVII-ХХ століть: автореф. дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.03 / Одеська державна музична академія імені А. В. Нежданової. Одеса, 2004. 16 с.
10. Редя В. ...И были тихие небесные флейты... (о проблемах современной музыки размышляет композитор Михаил Шух). URL: shukh.narod.ru/redia.html (дата звернення: 22.11. 2019 р.).
11. Саган О. Н. Поняття київського християнства, його церковна та просторово-часова ідентифікація // *Українське релігієзнавство*. 2013. № 65. С. 173-179.
12. Ценова В. Зеркало внутрішньої життя. Записні книжки Едісона Денісова // *Неизвестный Денисов: Из записных книжек*. М.: Композитор, 1997. 160 с.
13. Шух М. А. Духовная музыка не имеет ни начала, ни конца... // *Богослужбные практики и культовые искусства в современном мире: Сборник материалов Международной научной конференции*. Майкоп: «Магарин Олег Григорьевич», 2017. С. 484-488.

REFERENCES

1. Varnavskaya, V., Filatova, T. (2019). In search of harmony. Retrieved from shukh.narod.ru/MusAcademia.html.
2. Verbets'ka-Shokot, I. V. (2007). Requiem genre in choral works of Ukrainian composers of the turn of the millennium. Extended abstract of candidate's thesis. Kharkov: Kharkivs'kyu derzhavnyy universytet mystetstv imeni I. P. Kotlyarevs'koho [in Ukrainian].
3. Verbets'ka-Shokot, I. V. (2009). The Limits and Infinity of Artistic Time Space in Requiem «Lux aeterna» by M. Shukh. *Problemy vzayemodiyi mystetstva, pedahohiky ta teoriyi i praktyky osvity*. 25, 113-118 [in Ukrainian].
4. Zybtshev, V. M. (2009). Ukrainian Orthodoxy: An Economic Mentality. *Visnyk Odes'koho natsional'noho universytetu. Sotsiolohiya i politychni nauky*. 13, 293-300 [in Ukrainian].
5. Kameneva, A. (2018). Meditative in the structure of artistic consciousness (on the material of Mass «And I Said in My Heart» by M. Schukh). *Problemy vzayemodiyi mystetstva, pedahohiky ta teoriyi i praktyky osvity*. 49, 128-140 [in Ukrainian].
6. Kameneva, A. (2019). Genre of prayer in the choral work of Michael Shukh (on the example of the spiritual concert «Revelations of the Blessed Jerome»). *Visnyk KHDADM*. 2, 109-114 [in Ukrainian].
7. Kononenko, V. (2004). Concepts of Ukrainian discourse: Monograph. Kyiv-Ivano-Frankivsk: Play [in Ukrainian].